

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ВІСНИК

УМАНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ

Випуск 4

Умань — 2013

Shvets N. Phraseological material in their language-speech competence of pupils.

The article examines the role of phraseology Ukrainian language in shaping language and speech competence of the individual, which must not only know the theoretical information phraseological units of the native language, but also be able to correct, appropriate to and accurately use them in your own speech.

Key words: phraseologism Ukrainian language competence.

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

Алеся Андрэва (Мінск, Беларусь)
СУФІКСАЛЬНАЕ ўНУТРЫДЗЕЯСЛОўНАЕ СЛОВАўТВАРЭННЕ ў СУЧАСНЫХ БЕЛАРУСКАЙ І РУСКАЙ МОВАХ.....3

Газдаг Вільмош (Будапешт, Угорщина)
ВІПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА ЛЕКСИЧНУ СИСТЕМУ ЗАКАРПАТСЬКИХ УГОРСЬКИХ ГОВІРОК 9

Juraj Hladký, Andrej Závodný (Trnava, Slovensko)
SAKRÁLNE V TOPONYMI..... 19

Марина Голобородько (Богуслав, Україна)
РОЗВИТОК СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ БАГАТОЗНАЧНИХ СЛІВ 31

Василь Денисюк (Умань, Україна)
ПЕДАГОГІЧНИЙ ТВІР «О ВОСПИТАНІИ ЧАДЬ» КРІЗЬ ПРИЗМУ ФРАЗЕОЛОГІЇ. 34

Тетяна Денисюк (Умань, Україна)
ВАЛЕНТНІ МОЖЛИВОСТІ ДІЕСЛІВНИХ ПРЕДИКАТИВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОЦІННОЇ ПРОЦЕСНО-ПОМ'ЯКШУВАЛЬНОЇ ДІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ 39

Вікторія Діц (Умань, Україна)
СТИЛІСТИЧНІ ПОТЕНЦІЇ ПРОПРІАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ В ТЕКСТАХ ІНТИМНОЇ ЛІРИКИ ЛІНИ КОСТЕНКО 46

Олена Дуденко (Умань, Україна)
ФУНКЦІЇ СЛЕНГІЗМІВ ІЗ ДІЕСЛІВНОЮ СЕМАНТИКОЮ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ ЛЮКО ДАШВАР..... 51

Тетяна Жила (Умань, Україна)
НАЗВИ НА ПОЗНАЧЕННЯ СТОЛИЧНИХ МІСТ У ПИСЕМНИХ ПАМ'ЯТКАХ.....57

Вікторія Кобилянська (Умань, Україна)
ВАЛЕНТНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДСУБ'ЄКТНИХ РЕФЛЕКСИВІВ 62

Наталля Лаўрыновіч (Мінск, Беларусь)
З'ЯВА ПОЛІСЕМІЇ ў СІСТЭМЕ СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ ЗАЛАГАЧНАЙ ТЭРМІНАЛОГІЇ..... 68

Людмила Мовчан (Умань, Україна)
ХУДОЖНІ ФУНКЦІЇ МЕТАФОРИ У РОМАНІ АНДРІЯ ГОЛОВКА «БУР'ЯН» 75

Ольга Молодичук (Умань, Україна)
МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ КОНЦЕПТУ КОХАННЯ / ЗРАДА В УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ БАЛАДАХ 81

Надія Остап (Львів, Україна) ІЗ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД ФОНЕТИЧНИМИ ОСОБЛИВОСТЯМИ ГОВІРКИ СЕЛА БЕРЕЗНА НА ХОЛМЦІНІ	89
Валентина Розгон, Інна Коломієць (Умань, Україна) СТІЙКІ СПОЛУЧЕННЯ СЛІВ ЯК ЗАСІБ НОМІНАЦІЇ ЛЮДИНИ У СХІДНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ	101
Світлана Січкач (Умань, Україна) ОСОБЛИВОСТІ СУФІКСАЛЬНОЇ ДЕРИВАЦІЇ НЕКОДИФІКОВАНИХ ОДИНИЦЬ МОВОТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА	107
Наталія Цимбал (Умань, Україна) ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ БУДІВНИЦТВА ТА АРХІТЕКТУРИ	116
Інна Шевчук (Умань, Україна) СПЕЦИФІКА ВЖИВАННЯ ІМПЕРАТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ У РІЗНИХ СТИЛЯХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ XVI – XVIII СТ.	124
Світлана Шуляк (Умань, Україна) ЗАМОВЛЯННЯ-ДІАЛОГИ ЯК РІЗНОВИД УКРАЇНСЬКИХ ЗАМОВНИХ ТЕКСТІВ ..	129

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Наталія Зарудняк (Умань, Україна) ТЕМА САМОГУБСТВА В МАЛІЙ ПРОЗІ О. ДЕ	135
Леонід Козинський (Умань, Україна) НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В ПОВІСТІ «БУРЛАЧКА» І. С. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО	141
Тетяна Лопушан, Марія Краєва (Умань, Україна) «РОМАНТИКА ВІТАЇЗМУ» ЯК СТИЛЬОВА ДОМІНАНТА ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО	162
Олена Наконечна, Леся Поліщук (Умань, Україна) ДУХОВНЕ НАЧАЛО В ОСМИСЛЕННІ ТЕЛЛУРГІЧНОГО КУЛЬТУ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА В РОМАНІ ДОКІЇ ГУМЕННОЇ «ДІТИ ЧУМАЦЬКОГО ШЛЯХУ»	168

МЕТОДИКА

Оксана Волощенко (Богуслав, Україна) ІСТОРИЧНИЙ КОМЕНТАР НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖАХ	174
Ірина Денисюк (Умань, Україна) ПЕДАГОГІЧНА ТА ЛІТЕРАТУРНА СПАДЩИНА С. ЧЕРКАСЕНКА У ЛІНГВОДИДАКТИЧНОМУ АСПЕКТІ	177

Валентина Коваль (Умань, Україна) СТАН ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	181
Катерина Коваль (Умань, Україна) СТРУКТУРА СФОРМОВАНОСТІ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТІСНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ У СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ	189
Ольга Притула (Умань, Україна) ФОРМУВАННЯ ОРФОЕПІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ-НЕФІЛОЛОГІВ	194
Надія Стародуб (Умань, Україна) ВИВЧЕННЯ ЗАПОЗИЧЕНОЇ ЛЕКСИКИ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	198
Наталія Швець (Умань, Україна) ФРАЗЕОЛОГІЧНИЙ МАТЕРІАЛ У ФОРМУВАННІ МОВНО-МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ	204

так і специфічні риси. Агульнась выражаецца ў ідэнтычным наборы суфіксальных фармантаў, што ўдзельнічаюць ва ўтварэнні адвербатыўных дэрыватаў, ступені прадуктыўнасці і сферы функцыянавання некаторых СТ, частковым або амаль поўным супадзенні складу матываваных адзінак СТ, у супадзенні семантычных тыпаў матывавальных дзеясловаў. Рысы адрозненняў праяўляюцца ў прадуктыўнасці СТ мнагакратных дзеясловаў, у неаднолькавым складзе матываваных адзінак СТ.

ЛІТАРАТУРА

1. Беларуская-рускі слоўнік : у 3 т. / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовазнаўства ім. Я. Коласа ; пад рэд. К. К. Атраховіча. — Мн. : БелЭН, 2003. — 3 т.
2. Ефремова, Т. Ф. Современный толковый словарь русского языка : в 3 т. / Т. Ф. Ефремова. — М. : Астрель: АСТ, 2006. — 3 т.
3. Русско-белорусский словарь : в 3 т. / НАН Беларусі, Ін-т языкознания им. Я. Коласа. — 6-е изд., испр. — Мн. : БелЭн, 2002. — 3 т.
4. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы / Ін-т мовазнаўства ім. Якуба Коласа АН БССР; І. М. Бунчук [і інш.]; пад рэд. М. Р. Судніка, М. Н. Крыўко. — Мінск : БелЭн, 2002. — 784 с.
5. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. / Ін-т мовазнаўства ім. Якуба Коласа АН БССР ; пад агул. рэд. К. К. Атраховіча (К. Крапівы). — Мн. : БелСЭ, 1977–1984. — 5 т.

Андреева А. В. Суффиксальное внутривербальное словообразование в современных русском и белорусском языках.

В статье описано суффиксальное внутривербальное словообразование в современных русском и белорусском языках. Выявлены общие и специфические черты в образовании белорусских и русских суффиксальных адвербиальных глаголов.

Ключевые слова: внутривербальное словообразование, адвербиальные глаголы, словообразовательный тип, деривационное значение, суффиксальные форманты.

Andreeva A. V. Suffixal intraverbal word-formation in modern Belarusian and Russian languages.

In the article suffixal intraverbal word-formation in modern Belarusian and Russian languages is described. The general and peculiar features in formation of the Belarusian and Russian suffixal deverbative verbs are revealed.

Key words: intraverbal word-formation, deverbative derivatives, word-formation type, derivational value, suffixal formant.

Газдаг Вільмош
(Будапешт, Угорщина)

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА ЛЕКСИЧНУ СИСТЕМУ ЗАКАРПАТСЬКИХ УГОРСЬКИХ ГОВІРОК

Вступ

Загальновідомо, що між націями, які проживають поруч, співіснує культурний і мовний взаємозв'язок. Такий взаємозв'язок простежується і на прикладі угорського та слов'янських народів¹. Дослідники з давніх часів займаються питаннями мовних взаємодій народів Карпатського басейну та проблемами слов'яно-угорської міжмовної інтерференції. Незважаючи на те, що науковці досягли значних результатів з цієї проблеми, дослідження закарпатських угорських говорів залишається не до кінця вивченою галуззю діалектології².

Дані про регіон

Територія сучасного Закарпаття в різні історичні періоди входила до складу різних держав. Починаючи з XI століття до 1918 року територія Закарпатської області входила до складу Угорщини, з 1918 по 1939 рік була у складі Чехословаччини, а з 1939 до 1944 року знову входила до складу Угорщини³. З 29 червня 1945 року Закарпаття включено до складу УРСР. 22 червня 1946 року була створена Закарпатська область у складі Української РСР. А з 24 серпня 1991 року було проголошено Незалежну Україну. З цього часу Закарпатська область стала складовою частиною сучасної Української держави⁴. Закарпатська область — область на південному заході України в межах західної частини Українських Карпат та Закарпатської низовини. На півночі межує з Львівською, на сході з Івано-Франківською областями України. На півдні з

¹ Lizanec Petro: *Magyar-ukrán nyelvi kapcsolatok (A kárpátontúli ukrán nyelvjárások anyagai alapján)*. Uzshorod: Uzshorodi Állami Egyetem. 1970: 35.

² Udvari István: *A ruszin (kárpatukrán) — magyar együttélés tükröződése* Dmitro Keselya: *Hoszundragosi c. művében // Szavak — Nevek — Szótárak Írások Kiss Lajos 75. születésnapjára* Kiss Gábor — Zaicz Gábor szerk. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete Budapest, 1997. 423–435.

³ Барань Єлизавета: *Українсько-угорські міжмовні контакти на помезжів'ї їх етнічних територій (вплив угорської мови на лексику творів закарпатських письменників)*. — In: *Teka Komisji Polsko-Ukraińskich Zwiqzków Kulturowych. Oddział PAN w Lublinie, vol. V, Lublin 2010. 24–31.*

⁴ М. Береш — Ч. Фединець: *Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура*. Україномовний варіант українсько-угорського видання. Видавництво «Ліра», Ужгород, 2010. 18

Румунією, на південному заході з Угорщиною, на заході зі Словаччиною, на північному заході з Польщею¹.

Карта № 1: Карта Закарпатської області

Закарпаття поділяється на 13 адміністративно-територіальних одиниць (див. карту № 1), має 7 міст, 4 з яких обласного підпорядкування (Ужгород, Мукачеве, Хуст, Берегове), 20 селищ міського типу, а також 579 сіл. Адміністративний центр — місто Ужгород. Загальна кількість населення регіону складає 1 254 614 осіб. Область є багатонаціональною. Основним і корінним населенням є українці (80,5%). Найчисленнішою меншістю Закарпаття були і залишаються угорці (12,1%), які становлять більшість у південній частині Закарпаття. Проживають також румуни (2,6%), росіяни (2,5%), цигани (1,1%), словаки (0,5%), німці (0,3%), всього понад 30 національностей².

Мовна ситуація угорської меншини Закарпаття

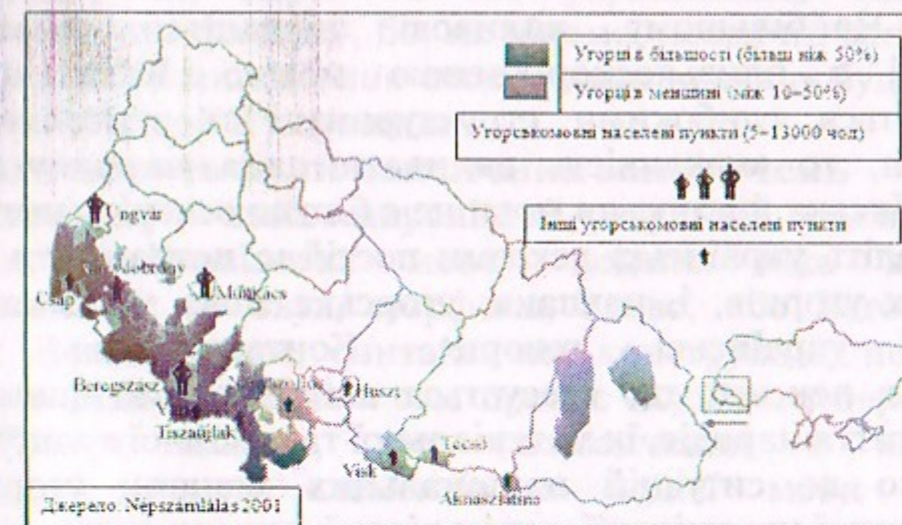
Угорська національна меншина — одна з найбільш компактно розселених в Україні. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р., серед 156,6 тисяч українських угорців переважна більшість (97%) мешкає в Закарпатській області³, окрім того, 91% угорського населення сконцентровано в чотирьох районах цього регіону (Ужгородському, Мукачівському, Берегівському та

¹ Csernicskó István: *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Budapest: Osiris Kiadó — MTA Kisebbségkutató Műhely. 1998. 17.

² Детально про це див.: *Національний склад населення та його мовні ознаки (статистичний бюлетень)*. Закарпатське обласне управління статистики, Ужгород 2003; або на сайті Державний комітет статистики України <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/zakarpattia/>

³ Molnár József — Molnár D. István: *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász, 2005. 21.

Виноградівському) (див. Карта № 2). Більшість мешкає у виключно угорських поселеннях біля угорсько-українського кордону¹. Цим частково пояснюється і те, що угорці і через двадцять років незалежності України засвідчили вкрай низький рівень володіння українською та російською мовами: в 2001 році 45,7% угорців володіли українською мовою².

Карта № 2: Угорці на території Закарпатті

На Закарпатті протягом багатьох віків перебувають у зв'язках різні говірки одного діалекту, діалекти однієї мови і різні мови (українська, угорська, російська, румунська, словацька, німецька та інші), тобто територія області є своєрідною лабораторією для вивчення інтерференції, бо в регіоні існують усі типи і види мовних контактів та білінгвізму³. Основними типами двомовності є угорсько-російський, угорсько-український, українсько-угорський білінгвізм.

Українсько-угорські мовні контакти розвиваються з VIII–IX ст., коли угорські племена, перебуваючи на Північному Причорномор'ї, мали стосунки з полянами. Після здобуття нової батьківщини в Карпатській низовині угорські племена вступають у безпосередні

¹ Мельник, С. — Черничко, С.: *Етнічне та мовне розмаїття України. Аналітичний огляд ситуації*. ПоліПрінт, Ужгород 2010. 186.

² Курінний О. В.: *Державна мова в системі освіти як засіб інтеграції мовних меншин до українського суспільства* / Курінний О.В. // *Магістеріум. Мовознавчі студії* / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», Магістерські програми. — К.: [Пульсари], 2009. Вип. 37. 54–63.

³ Ладченко М. М.: *Особливості просодії українського речення у реалізації закарпатських українців* — Ін. *Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні* Матеріали науково-практичної конференції (Ужгород, 5–6 травня 1992 року) Ужгород 207–210.

тривалі контакти зі слов'янами, що відобразилося в лексиці мов (діалектів) двох сусідніх народів¹.

Але запозичення слів не може автоматично включатися в мову-реципієнт. Запозичення нерозривно пов'язане з активним впливом мови на те, що вона запозичує із зовнішнього джерела, тобто з перетворенням, переробкою запозиченого слова, насамперед у фонетичному і граматичного аспектах за законами мови, що запозичує². Найбільшому впливові піддається мова при контактуванні з близькоспорідненою мовою. Коли ж мови характеризуються глибокими структурними та генеалогічними відмінностями, то можливість впливати одна на одну значно менша³. Українська й угорська мови не є близькоспорідненими, але упродовж століть українські лексеми постійно потрапляли в мову закарпатських угорців, і, навпаки, угорська мова мала вплив на закарпатські українські говори⁴. Контакткування говорів відбивається в лексиці, що стосується найрізноманітніших форм суспільного життя народів, їх матеріальної та духовної культури⁵.

Відповідно до ситуацій національних меншин угорці для ведення щоденної комунікації, окрім рідної, використовують й інші мови. Найчастіше вони вживають українську або ж російську мови⁶, елементи яких своєрідно вплинули на рідну — угорську мову, вплелися в її звукову систему, а окремі слова українського або ж російського походження увійшли в сферу комунікації угорською мовою так щільно, що вони вже непомітні для учасників мовлення.

¹ Лизанець П. М.: Українсько-угорські мовні контакти // *Українська мова. Енциклопедія* Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, Київ, 2000. 688.

² Лизанець П. М.: Українсько-венгерские межязыковые (междиалектные) связи // *Hungarian Studies, a Journal of the International Association of Hungarian Studies* 3/1–2, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987. 1–16.

³ Барань Елизавета — Черничко Степан: Дослідження українсько-угорських міжмовних контактів у Закарпатському угорському інституті ім. Ференца Ракоці II // *Acta Beregsasiensis a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve* 2009. VIII. évfolyam, 1. kötet 91–112

⁴ Барань Елизавета: Лексичні гунгаризми у творах українських письменників Закарпаття // *Українська мова* 2009, №2. 56–69

⁵ Путрашик Василь: Іншомовні запозичення в лексиці гірського рельєфу українських говорів Карпат // *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Філологія. Випуск 18. 2008. 81–84.

⁶ Csernicskó István — Márku Anita szerk.: „Hiába repülsz te akárhová...” Segédkönyv a kárpátaljai magyar nyelvjárások tanulmányozásához PoliPrint, Ungvár 2007. 14.

Ці слова інколи навіть витісняють з рідної (угорської мови) питому лексику¹.

Крім цього, українська мова є обов'язковим предметом вивчення в усіх навчальних закладах країни. Її вивчають не тільки у школах з українською мовою навчання, але і в школах, де навчання здійснюється іншими мовами². Наявність в угорській мові східнослов'янських, перш за все українських, запозичень є загальноновизнаним фактом³, бо, як відомо, лексичні запозичення є одним зі способів поповнення словникового складу будь-якої мови протягом усієї історії її існування⁴.

Визначення та типи лексичних запозичень

Запозичення — найпоширеніший результат взаємодії мов. В енциклопедії «Українська мова» подано таке визначення: «Запозичення — це звук, морфема, слово, або його окреслене значення, фразеологізм, синтаксична конструкція, перенесена з однієї мови в іншу, а також сам процес подібного перенесення»⁵. Ейнар Хауген вважає, що «запозичення є експеримент реконструкції різних елементів з однієї мови в іншу»⁶. О. Б. Ткаченко визначає, що «запозичені слова — іншомовні слова, цілком засвоєні мовою, що їх запозичила. Запозичені слова не сприймаються мовцями як чужорідний елемент і не потребують пояснень щодо форми і значення. На відміну від іншомовних слів, які розглядаються у спеціальних словниках, запозичені слова подаються у загальних словниках разом з питоною лексикою»⁷.

Петро Лизанець дає аналогічну дефініцію: «Лексичне запозичення — це тривалий мовний процес, в результаті якого слова (та їх структурні елементи) однієї мови поступово засвоюються системою іншої мови в результаті мовних,

¹ Про специфічність угорської мови на Закарпатті див. напр.: Csernicskó István szerk.: *Nyelvek, emberek, helyzetek. A magyar, ukrán és orosz nyelv használata a kárpátaljai magyar közösségben*. PoliPrint Kft. Ungvár. 2010.

² Анафієва Е.: Проблеми двомовності і багатомовності в умовах нової мовної ситуації // *Наукові записки, серія: філологічні науки*. Збірник наукових праць; Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка; Випуск 89 (2) 135–139.

³ Ковач Оксана: Українські запозичення в угорській мові та проблеми їх виявлення // *Studia Russica XXIII* (Budapest, 2009), 101–109.

⁴ Смирнова Л. Д.: До проблеми запозичених та іншомовних слів // *Наукові праці*. Том 119. Випуск 106. 72–76

⁵ Ткаченко О. Б.: Запозичення // *Українська мова. Енциклопедія* Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, Київ, 2004. 195–196.

⁶ Haugen, Einar: *The analysis of linguistic borrowing*. Language 1950.26: 210–231.

⁷ Він також: Запозичені слова // Там же, 195

економічних та культурних відносин різних народів»¹. І пропонує розрізнити п'ять типів запозичень: 1) лексичне; 2) фонологічне; 3) морфологічне (запозичення морфем відбувається, зрозуміло, у складі слова); 4) синтаксичне і 5) семантичне.

Степан Черничко подає декілька типів лексичних запозичень у варіантах угорської мови Закарпатської області²:

1. **Матеріальне (лексичне) запозичення** — запозичення, за якого лексична одиниця повністю переходить з однієї мови в іншу. Таких запозичених слів багато в закарпатських говорах угорської мови.

2. **Запозичення звукової (фонетичної) форми слова** — слова вживаються у формі, яка характерна не для рідної (першої) мови, а для іншої(другої).

3. **Змішані запозичення** — одна частина слова запозичена, а інша — власна.

4. **Калькування** — копіювання слова іншої мови за допомогою свого, незапозиченого матеріалу, тобто поморфемний переклад іншомовного слова. За калькуванням запозичується лише структура і значення слова, але матеріальний експонент — ні.

Поділ за тематичними групами

Частота використання запозичених слів в окремих діалектах може бути різною³. Таким чином, на думку більшості науковців, доцільно розглянути класифікації запозичень за тематичними групами. Проте в різних роботах натрапляємо на різні тематичні групи, що пояснюється відмінностями каталогізованих елементів. Так, наприклад, лексичні гунгаризми Ласло Чопей у статті «Угорські слова в русинській мові»⁴ поділив на п'ять тематичних груп. Так само поділяв і Петро Лизанець у статті під назвою «Діалектизми-мадяризми та їх стилістичні функції в романі М. І. Томчания „Жменяки”»⁵. У конспекті лекцій «Угорсько-українські міжмовні контакти (на матеріалі українських говорів

Закарпаття)»¹ лінгвіст поділяє лексичні гунгаризми вже на двадцять дев'ять груп. Однак слов'янські запозичення в угорській мові Іштван Кнежа зарахував у вісім тематичних груп².

Петро Лизанець сказав, що слов'янські запозичення в угорській мові Закарпаття можемо поділяти і за часом запозичення³. Так, треба говорити про нові і про старі українські лексичні елементи. А Іштван Ковтюк українські запозичені елементи у виданні «Українские заимствования в ужанском венгерском говоре» поділив на двадцять одну тематичну групу⁴.

Українські лексичні елементи в системі закарпатських угорських говірок

Далі в роботі представимо результати дослідження, проведені в 26 селах Берегівського району Закарпатської області з метою виявлення слів слов'янського походження в угорській мові.

У ході дослідження було проаналізовано 100 інтерв'ю і виявлено слов'янські запозичення. Виявлені нами слов'янські запозичення ми поділили між сімнадцятьма тематичними групами:

1. Слова, які відносяться до повсякденного життя:

szitka/szetka (укр. 'сітка') — 1. háló; 2. hálóból készült tasak; — *Meg kellett magyarul a jelentését, mi az a szitka.* (Потрібно було пояснити значення слова сітка.) (418_ГАТЬ_1947_ЖІН)⁵

szotek (укр./рос. 'сотих') — földrészleg; a hektár század része; — *Hát pörse, hogy gazdálkodnak, a szoteken.* (Ну звичайно, що господарюють на сотинах.) (166_ГЕЧА_1932_ЖІН)

2. Назви одягу:

májka (укр. 'майка'; рос. 'майка') — trikó; 2. sportmez; — *De a trikóra nem azt mondjuk, hogy trikó, hanem májka, amit mi hordunk.* (Але футболку ми називаємо майкою) (432_ВЕЛИКА_БАКТА_1951_ЖІН)

vájlinyki (укр. 'валянки'; рос. 'валенки') — posztószárú és- fejű csizma; — *Vájlinyki, a posztócsizma, ez ni, amit kalosnyira kell*

¹ Лизанець П. М.: Українсько-угорські мовні контакти // Українська мова. Енциклопедія Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, Київ, 2000. 688.

² Лизанець П. М.: Украинсько-венгерские межязыковые (междиалектные) связи // *Hungarian Studies, a Journal of the International Association of Hungarian Studies* 3/1-2, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987. 1-16.

³ Csernicskó István szerk.: *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*, Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola 2003. 127.

⁴ Csopely László: Magyar szók a rutén nyelvben. In: *Nyelvtudományi közlemények*, XVI, 1881. 270-294.

⁵ Лизанець П. М.: Діалектизми-мадяризми та їх стилістичні функції в романі М. І. Томчания „Жменяки” // Тези доповідей до XIX Наукової Конференції, серія мовознавча, Ужгород — 1965. 71-75.

¹ Lizanec Petro: *Magyar-ukrán nyelvi kapcsolatok (A kárpátontúli ukrán nyelvjárások anyagai alapján)*. Uzshorod: Uzshorodi Állami Egyetem. 1970: 35.

² Kniezsa István: Magyar-szláv nyelvi érintkezések. In: Székfü Gy. szerk. *A magyarság és a szlávok*. Budapest: Lucidus Kiadó. 2000

³ Lizanec Petro: Ukrán valamint orosz elemek a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban. In: *Az ungvári Hungarológiai Intézet tudományos gyűjteménye*. Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 1993. 50-56.

⁴ Kótyuk István: *Az ungi magyar nyelvjárás ukrán jövevényszavai — Украинские заимствования в ужанском венгерском говоре*. Szerkesztette és az előszót írta Zoltán András. Nyíregyháza: A Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Tanszéke. 2007

⁵ Код інтерв'ю містить такі відомості: номер інтерв'ю, назву населеного пункту, де воно було проведено, рік народження опитаного, його стать.

húzni, gumí. (Валянки, чоботи — тканина, це, що на калоші треба потягнути, гумка.) (242_ГАЛАБОР_1952_ЖІН)

3. Кулінарія, їжа, напої:

szok (укр./рос. 'сок') — 1. gyümölcsből készült üdítőital; 2. lé, nedv; — *Gyümölcsös van, szőlő van, lehetne almá szokot csinálni.* (Маємо фруктовий сад, виноград, можна було би зробити сок) (142_ОРОСІЄВО_1973_ЧОЛ)

pászka (укр. (діалектна) 'паска' (пасхальний хліб); рос. 'пасхальный хлеб') — 1. Húsvétkor a zsidóknál kenyér helyett sütött kovásztalan vékony tészta; — *Húsvétko, miko pászkát kee szentelni.* (У Великдень, коли паску треба святити.) (142_ОРОСІЄВО_1973_ЧОЛ)

4. Назви рослин:

múrkó (укр. 'морква'; рос. 'морковь') — sárgarépa, nyelvjárású murek; (lat. *Daucus carotta*) — *Sárgarépára azt mondjuk, hogy múrkó.* (Називаємо це морквою) (100_БАТЬОВО_1950_ЧОЛ)

5. Назви професій, посад:

buhálter (укр./рос. 'бухгалтер') — könyvelő; — *Az édesanyja az irodán dógozott, mint buhálter.* (Його мама працювала на офісі бухгалтером) (D18_БАДАЛОВО_1940_ЖІН)

brigadéros (укр./рос. 'бригадир') — munkavezető; — *A háború után a bátyúi vasútállomáson volt brigadéros.* (Після війни у батівській станції працював бригадиром) (100_БАТЬОВО_1950_ЧОЛ)

6. Назви установ:

ucsiliscse (укр./рос. 'училище') — szakiskola, tanintézet; — *Aztán Ungváron végeztem egy ő az ucsiliscsét.* (Після того в Ужгороді я закінчив училище) (67_КОСИНО_1954_ЧОЛ)

resztorán (укр./рос. 'ресторан') — étterem; — *Egy falu területén nem kell öt resztorán, hanem elég egy, vagy esetleg kettő.* (На території села не потрібно п'ять ресторанів, досить один або два.) (67_КОСИНО_1954_ЧОЛ)

7. Назви документів:

kvitancia (укр. 'квитанція'; рос. 'квитанция') — 1. nyugta; 2. elismervény; — *És engedtem ki a kvitanciát.* (Та я випускав квитанції) (94_БАТЬОВО_1920_ЧОЛ)

dovidka (укр. 'довідка') — 1. igazolás; 2. jelentés, tájékoztatás; — *Miért használunk ilyen szavakat, hogy bulocska, szprávka, dovidka?* (Чому використовуємо такі слова як булочка, справка, довідка?) (319_БАТРАДЬ_1941_ЧОЛ)

8. Назви транспортних засобів, транспортного устаткування та його частин:

elektricska (укр./рос. 'електричка') — a magyarországi HÉV- nek megfelelő helyközi vonatjárat; — *Az oroszról áthozott szó: marsutka, elektricska.* (Запозичені слова із російської: маршрутка, електричка) (432_ВЕЛИКА БАКТА_1951_ЖІН)

számoszvál (укр./рос. 'самосвал') — billenőkocsi; — *Aztán teherótón vagyis ilyen számoszválon nagyapáddal dolgoztunk együtt.* (Після того я з твоїм дідусем працював на вантажівках, а саме на самосвалах) (434_МУЖІЄВО_1934_ЧОЛ)

9. Назви народів, націй:

hucul (укр. 'гуцул') — A Kárpátokban élő ukrán népcsoport; — *Huculoknak nevezték őket.* (Гуцулами називали їх) (433_МУЖІЄВО_1940_ЖІН)

gruzin (укр./рос. 'грузин') — grúz nemzetiségű ember; — *Hát, úgyhogy itt van orosz, ukrán, hát még örmény, gruzin.* (Так тут живуть росіяни, українці, а ще вірмени, грузини) (98_БАТЬОВО_1958_ЖІН)

10. Назви грошових одиниць:

grivnya/griveny (укр. 'гривня') — Ukrajna hivatalos pénzneme; — *Akkor ezek kapnak háromszáz grivnyát.* (Тоді вони отримують триста гривень) (100_БАТЬОВО_1950_ЧОЛ)

kopéjka (укр. 'копійка'; рос. 'копейка') — 1. a rubel és a grivnya váltópénze; 2. aprópénz; — *Csak a gyerekek, mentek a kopéjkáért.* (Лиш діти ходили «працювати» за копійку) (94_БАТЬОВО_1920_ЧОЛ)

11. Назви адміністративних одиниць:

oblaszty (укр./рос. 'область') — terület; a megyének megfelelő közigazgatási egység; — *Szverlouszk vót a fővárossa, ott annak a izé, oblasztynak.* (Сверловськ був столицею тієї області) (164_БЕРЕГОВО_1921_ЧОЛ)

rajon (укр./рос. 'район') — 1. járás; 2. kerület, körzet; — *Mentek a vojenkomátra, és aztán elintézték Beregszászba, a rajonba.* (Ходили у військкомат, і після того розв'язали «проблему» у районі) (57_КОСИНО_1925_ЧОЛ)

12. Поняття:

balánc (укр./рос. 'баланс') — 1. mérleg; 2. egyensúly; — *Így gondolja el a baláncot az első évbe.* (Так міркував про баланс у першому році) (311_ГУТ_1919_ЖІН)

bida (укр. 'біда') — 1. baj, nyomorúság; — *Me nem beszélnek magyarul. Ez a bida.* (Бо не розмовляють угорською. Це біда) (316_БАТРАДЬ_1934_ЖІН)

13. Медицина:

felcser (укр./рос. 'фельдшер') — orvossegéd; felcser; — *A tanárembernek van munkahelye, egy pár bolti eladónak, a postásnak, a felcsernek.* (Місце роботи має вчитель, продавець, листоноша та фельдшер) (468_ГЕТЕН_1961_ЧОЛ)
szanítárka (укр. 'санітарка'; рос. 'санитарка') — 1. ápolónő, betegápoló; — *Édesanyja meg, akkor kórházba dógozott, mint szanítárka.* (У той час його мати працювала в лікарні санітаркою) (71_КОСИНО_1962_ЖІН)

14. Назви посуду:

bánki (укр./рос. 'банка') — 1. befőttesüveg; — *Például nálunk a családba nem vót használva az a szó, hogy bánki.* (Наприклад, ми у сім'ї не використовували слово банка) (244_ГАЛАБОР_1928_ЖІН)

butilka (укр. 'бутилка'; рос. 'бутылка') — palack; üveg; — *Apám hozott egy butilka bort.* (Мій батько приніс бутилку вина) (D57_БЕНЕ_1946_ЧОЛ)

15. Назви партій та організацій:

eszdereu (укр. СДПУ 'Соціал-демократична партія України') — Ukrajnai Szociáldemokrata Párt; — *Tavaly a párt csinálta, az eszdereu.* (У минулому році це було зроблено СДПУ «Соціал-демократичною партією України») (D57_БЕНЕ_1946_ЧОЛ)

rájkom (укр. 'районний комітет'; рос. 'районный комитет') — járási tanács; — *Bement a rájkomra, hát az má a tíz perc múlva becsengettek utána.* (Пішов у райком, однак через десять хвилин подзвонили за ним) (434_МУЖІЄВО_1934_ЧОЛ)

16. Назви знарядь праці:

scsitok (укр./рос. 'щиток') — hegesztő-védőszemüveg; — *Például a hegesztő-védőszemüveg, ami scsitok oroszul, mi is scsitoknak hívjuk.* (Наприклад, зварювальні окуляри ми теж називаємо щитком) (150_ЯНОШІ_1959_ЧОЛ)

17. Назви релігійних понять:

právoszláv (укр. 'православний'; рос. 'православный'); — 1. ortodox; 2. ortodox vallású ember; — *Felöltöztessük a karácsonyfát, de viszont a právoszláv Karácsonyig fel van öltöztetve.* (Прикрашаємо ялинку, та вона прикрашена аж до Різдва православною) (D25_БОРЖОВА_1954_ЖІН)

Висновки

Як бачимо, угорці на території Закарпаття для щоденного спілкування, окрім рідної, використовують українську або ж російську мови. Наявність в угорській мові українських та російських запозичень є загальноновизнаним фактом. Ці запозичення вживають у своєму мовленні білінгви, які щодня спілкуються з

росіянами та українцями. Серед наведених нами слов'янізмів є давні запозичення, як, наприклад, *pászka, múrkó, szitka, hucul, grivnya/griveny* і т. д., однак засвідчено й новіші запозичення, які з'явилися в російській та українській мовах з розвитком науки і техніки (*brigadéros, elektricska, ucsiliscse, buhálter, balánc, scsitok*), з появою адміністративних одиниць (*rajon, oblaszty*).

УДК 811.163.6'373.2

Juraj Hladký, Andrej Závodný
(Trnava, Slovensko)

SAKRÁLNE V TOPONYMI

One of the relatively frequent motivational elements in Slovak Toponymy is an appellative and proprially lexical stock, which is related with religious content, respectively, with religious terminology. For the analysis of the names of such motivational elements we have chosen the area of Slovak field names. From this analyzed material by individual motivational elements we allocated several groups, each of which is somehow connected with the religious — and it pagan or Christian themes — within the Christian with ecclesiastical themes, too. An interesting finding is also the fact, that for certain names, which may be based on their current formal site tempt to assumption of religious motivation, the deeper analysis showed to us, that these names doesn't petrifies no religious content in themselves, but form of their names was originated by deformation of older register the names, alternatively by linguistic analogy of names with appellatives of religious lexical meaning, although lexical meaning of this original appellative was significantly different.

Slovenská toponymia bola motivovaná aj rozličnými náboženskými tradíciami a vznikala zo slov súvisiacich so sémantickým okruhom viera a náboženstvo, resp. zo slov s náboženským obsahom. Túto motiváciu sme si všimli v slovenskej ojkonymii (Náboženská terminológia v slovenskej ojkonymii, Kyjiv 2007) a v tomto príspevku sa zameriame na prítomnosť náboženskej terminológie v slovenských terénnych názvoch.

Ako materiál nám poslúžili štandardizované súpisy terénnych názvov vychádzajúce v sérii Geografické názvoslovné zoznamy OSN Slovenskej republiky (Geografické názvy okresu...) a excerpty z katastrálnych máp obcí. Súpis spracovaných dvadsiatich deviatich okresov uvádzame v poznámke za textom. V dokladovej časti najskôr uvádzame dnešný štandardizovaný názov geografického objektu a v hranatých zátvorkách uvádzame neštandardizovaný (neúradný) názov, ktorý súvisí s náboženskou terminológiou. Z lexikálno-sémantického a motivačného hľadiska sme určili v skúmanom korpuse dokladov